

In deze rubriek worden zowel methodologieboeken besproken als onderzoeksrapportages, bij voorkeur van Nederlandstalige auteurs. Auteurs krijgen de gelegenheid om op de recensie te reageren. Op de website www.kwalon.nl worden regelmatig boeken ter recensie aangeboden. Wie een boek wil bespreken (al dan niet uit dat aanbod), kan zich richten tot redacteur Friso Coumou: friso@coumou.eu.

Kwalitatief interviewen

Christi Nierse

J. Evers (red.). *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*. Den Haag: Uitgeverij LEMMA, 2007, 273 pagina's, ISBN 978-90-5931-074-2, € 24,50.

Het vorig jaar verschenen boek *Kwalitatief interviewen: kunst én kunde*, onder redactie van Jeanine Evers, neemt de lezer mee in de theorie en praktijk van kwalitatief interviewen. Kwalitatief interviewen omschrijft Evers als een vorm van informatieverzameling waarbij de interviewer uitgaat van een onderzoeksvraagstelling en probeert de leefwereld van respondenten te doorgronden. De respondenten hebben hierin ruimte om hun beleving over het onderzoeksonderwerp weer te geven en hierover uit te wijden. Zoals de titel van het boek aangeeft, is volgens Evers voor kwalitatief interviewen zowel 'kunde' als 'kunst' noodzakelijk. De kunde duidt op de vaardigheden of technieken die de interviewer nodig heeft. Deze komen met name in het eerste deel van het boek aan bod. De kunst betreft het 'kunstig hanteren' van deze vaardigheden. De nadruk ligt dan op improvisatie en het soepel laten verlopen van het interview. Deze kunst kan de lezer vervolgens 'afkijken' bij verschillende ervaren onderzoekers die in het tweede deel van het boek aan het woord komen.

Het eerste deel van het boek opent met een algemene inleiding over kwalitatief onderzoek. Daarna passeren in zes hoofdstukken verschillende fasen van kwalitatief interviewen de revue, zoals de voorbereiding, het ontwerpen, het uitvoeren en het verwerken van interviews. Hier is zowel aandacht voor theoretische aspecten, bijvoorbeeld de reflectie op de kwaliteit van het interview, als voor praktische tips, waaronder bijvoorbeeld de werving van potentiële respondenten. De auteurs maken in dit deel een onderscheid tussen individuele interviews en groepsinterviews (ook wel focusgroepen genoemd). Een individueel interview is geschikt om persoonlijke verhalen uit te diepen en de persoonlijke context te begrijpen, terwijl een groepsinterview geschikt is om een bepaald onderwerp in de breedte te verkennen en de diversiteit van meningen te achterhalen. Deze twee typen interviews vragen om verschillende aandachtspunten in de voorbereiding en uitvoering.

Evers besteedt in dit deel tevens aandacht aan de rollen of stijl die interviewers kunnen aannemen en stimuleert de lezer ook om hierop te reflecteren. Tijdens kwalitatief interviewen is de persoon van de interviewer van belang aangezien deze de interactie met de respondent mede bepaalt. Een interviewer die zich hiervan bewust is, kan zo zijn sterke kanten in een interview benadrukken en valkuilen vermijden. Om de interviewer hierin te helpen, illustreert zij (letterlijk) verschillende rollen en stijlen die je als interviewer aan kan nemen in zowel individuele als in groepsinterviews. Deze variëren van 'de Regisseur' die verantwoordelijk is voor een goed verloop van een interview tot 'de Detective' die op zoek gaat naar de belevingswereld van respondenten en tevens sensitief is voor non-verbale signalen. Het is vervolgens aan de interviewer zelf om door het aannemen van een of meerdere rollen het interview te structureren.

Weliswaar staan in deel I veel praktische tips voor kwalitatief interviewen beschreven, maar praktijkvoorbeelden komen minder aan bod. In deel II daarentegen komen verschillende onderzoekers aan het woord die een breed scala aan ervaringen en praktijkvoorbeelden over kwalitatief interviewen presenteren. Deel II is onderverdeeld in hoofdstukken over soorten kwalitatieve interviews en hoofdstukken over groepen respondenten. Van beide typen noem ik hierna een voorbeeld.

Ellis Jonker schrijft in haar hoofdstuk over biografisch interviewen en over het ontstaan van vriendschap tussen de interviewer en geïnterviewde. Als antropologe onderzocht zij de ambities van migranten- en vluchtelingenmeisjes in een opleiding voor de ouderenzorg. Ze ontdekte dat voor het optekenen van levensverhalen een basishouding van de biografisch interviewer gewenst is die grote overeenkomsten vertoont met die van een goede vriend. Openheid, vertrouwen, compassie, liefde en wederkerigheid vindt zij dan ook belangrijke kernwaarden voor biografisch interviewen. Hoewel Jonker in haar onderzoek vriendschap niet als vooropgezet doel geformuleerd had, hielp het haar om levensverhalen te achterhalen en daar telkens nieuwe lagen in te ontdekken. Jonker geeft aan dat de persoon en houding van de interviewer in dit opzicht belangrijker zijn dan het toepassen van interviewtechnieken.

Hans Kröber en Jeroen Zomerplaag gaan in hun hoofdstuk in op het interviewen van een kwetsbare en vaak gemarginaliseerde groep in onderzoek, namelijk mensen met verstandelijke beperkingen. Dit illustreren zij aan de hand van het project 'Zeg het ons' waarin mensen met verstandelijke beperkingen een training ontvingen en zelf aan de slag gingen als interviewers om de kwaliteit van het bestaan van mensen met een verstandelijke beperking te onderzoeken. Deze 'ervaringsdeskundige' interviewers namen de interviews af met een vooraf opgestelde vragenlijst. Kröber en Zomerplaag gaan in hun hoofdstuk in op de ervaringen die binnen 'Zeg het ons' zijn opgedaan. Zo blijkt dat de respondenten het prettig vonden om met iemand te praten die net als hen een verstandelijke beperking heeft. Ook de interviewers zelf vonden de interviews goed verlopen, hoewel sommigen ook aangaven het moeilijk te vinden als de respondent de vragen slecht leek te begrijpen of over een ander onderwerp ging praten. Opvallend was dat sommige respondenten achteraf aangaven dat ze met de interviewer onderwerpen bespraken waar ze niet eerder met iemand over gepraat hadden.

Zelf herken ik verschillende aspecten uit de hoofdstukken van Jonker en Kröber en Zomerplaaag. Als promovendus ben ik betrokken bij verschillende onderzoeksprojecten waarin respectievelijk chronisch zieken (nierpatiënten) en mensen met verstandelijke beperkingen betrokken waren in het onderzoeksteam als medeonderzoekers. Deze ervaringsdeskundige onderzoekers waren betrokken in alle fasen van het onderzoek. Kwalitatief interviewen in deze projecten gebeurde in duo's van een ervaringsdeskundige onderzoeker en een universitaire onderzoeker. Het partnerschap dat zo ontstond, leverde een bijzondere dynamiek op die me deed denken aan de vriendschap die Jonker beschrijft in haar hoofdstuk. Naast het verschaffen van informatie over nierziekten of verstandelijke beperkingen, kwam het *leven* met een ziekte of beperking meer centraal te staan. Buiten de onderzoeksactiviteiten, in trein en tram deelden de ervaringsdeskundige onderzoekers persoonlijke verhalen en ervaringen met de universitaire onderzoekers. De universitaire onderzoekers werden zo deelgenoot van een wereld die zij niet kenden. Het partnerschap tussen ervaringsdeskundige onderzoekers met een verstandelijke beperking en universitaire onderzoekers kwam goed tot zijn recht tijdens kwalitatief interviewen, doordat we een open, conversatieachtige interviewstijl gingen hanteren, en we met de ervaringsdeskundige onderzoekers een sfeer van openheid en vertrouwen konden creëren. In het voorgaande deel benoemt Evers deze rol van de interviewer als 'Sfeermaker'. Wellicht had deze meer open stijl van interviewen kunnen voorkomen dat respondenten uit het onderzoek van Kröber en Zomerplaaag soms moeite hadden om de vraag te begrijpen of hier gericht op te antwoorden.

De overige hoofdstukken uit deel II zijn zeker ook de moeite waard. Hierin komen onderzoekers aan het woord die andere praktijkvoorbeelden met kwalitatief interviewen beschrijven, zoals focusgroepen in marktonderzoek, etnografisch veldwerk van een criminoloog, het hermeneutische interview, *oral history* in het (post)militaire bedrijf, het elite-interview, en interviewervaringen met gesmokkelde migranten.

Aangezien in dit boek zowel theoretische aspecten als de diverse praktijkervaringen met kwalitatief interviewen aan bod komen, is het allerminst een droge opsomming van kwalitatieve interviewtechnieken geworden. De kracht van het boek is mijns inziens dat de auteurs lezers bewust maken van verschillende mogelijkheden op het gebied van kwalitatief interviewen. Daarnaast besteden zij veel aandacht aan de rollen, taken en houding die kwalitatief interviewen van je vraagt als interviewer. Helaas oogt het eerste hoofdstuk, waarin kwalitatief onderzoek als geheel geïntroduceerd wordt, inhoudelijk wat chaotisch. De ambitieuze, maar lange opsomming van verschillende invalshoeken, benaderingen, stromingen, wetenschapsdisciplines en andere typen dataverzamelingsmethoden binnen kwalitatief onderzoek vormt eigenlijk genoeg stof voor een apart boek over kwalitatief onderzoek. De auteurs komen hier later ook niet op terug. De uitwerking van de overige hoofdstukken van deel I is overzichtelijker. De hoofdstukken uit deel II kennen geen vast stramien. Het lijkt erop dat de auteurs veel vrijheid hebben gekregen in het schrijven over kwalitatief interviewen in hun onderzoek. Dit betekent dat de hoofdstukken erg gevarieerd zijn en ieder hoofdstuk een uniek inkijkje geeft in het onderzoek van de auteur. Een nadeel is echter dat de lezer regelmatig moet terugblikken naar de theorie van deel I over

kwalitatief interviewen om zelf verbanden te leggen tussen de theorie en praktijk, of de kunst en de kunde. Evers en de overige auteurs hadden de lezer hierin meer bij de hand kunnen nemen. Opvallend is bijvoorbeeld dat Jonker biografisch interviewen als type kwalitatief interview pas in deel II introduceert. Deel I behandelt weer wel de relatie tussen respondent en interviewer, waaronder het ontstaan van vriendschap waar Jonker ook aan refereert. Met andere woorden, voor de lezer is het soms zoeken naar verbanden en expliciete verwijzingen tussen deel I en deel II.

Concluderend, na lezing van het boek heb ik kennisgenomen van een zeer breed spectrum van kwalitatief interviewen, met allerhande praktische tips, ervaringen uit de praktijk, maar ook theoretische aspecten. Ik zou het boek in de toekomst absoluut nog eens raadplegen om bijvoorbeeld te experimenteren met andere rollen en stijlen tijdens kwalitatief interviewen. Ik zou dit boek willen aanraden aan beginnende onderzoekers of studenten die voor het eerst te maken krijgen met kwalitatief interviewen, omdat het boek erg toegankelijk is geschreven en het boek de lezer werkelijk op weg helpt met het opzetten en uitvoeren van kwalitatief interviewen binnen het onderzoek. Door de brede opzet van het boek en de diversiteit van de hoofdstukken uit deel II, acht ik de kans groot dat ook meer ervaren onderzoekers van verschillende disciplines zich bewust worden van nieuwe facetten van kwalitatief interviewen.

Repliek

Jeanine Evers

Ik ben blij met de positieve reactie van Nierse op het boek over interviewen. In mijn reactie zal ik vooral ingaan op de wat mindere aspecten die zij aan het boek ziet. Nierse geeft aan dat de behandelde stromingen en benaderingen in hoofdstuk 1 genoeg stof vormen voor een apart boek; dit kan ik alleen maar beamen. Helaas paste het niet in de doelstelling van dit boek om daar uitgebreider op in te gaan dan we deden. Het onderwerp is echter belangrijk genoeg om daar nadrukkelijk aandacht aan te besteden, reden om het zeker in het boek op te nemen. Het heeft namelijk ook consequenties voor het soort vragen dat je wilt onderzoeken en de wijze waarop je dat doet. En precies ditzelfde punt was de reden om auteurs in het tweede deel veel vrijheid van schrijfstijl te geven. Naar mijn mening drukt dat het beste uit hoe die verschillende visies in de praktijk van het interviewen gestalte krijgen. Auteurs is dan ook gevraagd zichzelf te positioneren aan de hand van de indelingen in hoofdstuk 1; dat valt na te lezen in het deel Over de auteurs.

De nadrukkelijke koppeling tussen de meer theoretische beschrijving in deel I – waar overigens wel degelijk een aantal voorbeelden genoemd wordt, maar meer op een meta-niveau dat past bij dat deel – en de inkijkjes in praktijken van onderzoekers in deel II die Nierse graag zag, heb ik bewust nagelaten. De reden hiervoor is enerzijds dat de beschre-